

Gimstamumo ir šeimos tyrimo metodika

2024

Turiny

1. Apie Gimstamumo ir šeimos tyrimą	2
2. Gimstamumo ir šeimos tyrimo įgyvendinimo principai ir kokybės kriterijai	3
3. Tiesioginės Gimstamumo ir šeimos tyrimo dalies įgyvendinimo žingsniai	4

1. Apie Gimstamumo ir šeimos tyrimą

Kas yra Gimstamumo ir šeimos tyrimas

Gimstamumo ir šeimos tyrimas (toliau – GŠT) yra tęstinis socio-demografinis visuomenės tyrimas, skirtas rinkti reprezentatyvius ir kokybiškus duomenis apie jaunimą, šeimų kūrimą ir iširimą, santykius šeimose, vaikų susilaukimą ir auginimą, santykius tarp kartų bei šiuos šeimos demografinius procesus sąlygojančius veiksniai.

GŠT yra unikalus dėl savo teorinio-konceptualaus pagrindo, metodologinio dizaino, tęstinumo ir palyginamumo. Lietuvoje ir kitose Vidurio bei Rytų Europos šalyse – vienintelis duomenų išteklius apie šeimos ir gimstamumo demografinius procesus, jų priežastis ir pasekmes.

GŠT yra sudėtinė tarptautinės mokslinių tyrimų programos GGP (angl. *Generations and Gender Programme*) dalis. GGP yra Europos tyrimų infrastruktūrų forumo (angl. *European Strategy Forum on Research Infrastructures*, toliau ESFRI) Kelrodyje. Tai žymi aukštą GGP tyrimų infrastruktūros mokslinę vertę ir brandą, išskirtinę visuomeninę naudą. GGP dalyvauja 24 Europos ir pasaulio šalyse.

Kodėl reikia Gimstamumo ir šeimos tyrimo

Demografiniai pokyčiai yra viena iš megatendencijų. Žemas gimstamumas sąlygoja gyventojų skaičiaus mažėjimą ir senėjimą. Tai turi toli siekiančių pasekmių ekonomikai ir visuomenei. Dėl mažo gimstamumo į švietimo sistemą, darbo rinką, ekonomiką ateina negausios kohortos, vyksta demografinės struktūros išbalansavimas. Šiandieninis gimstamumo lygis lemia ateities žmogiškąjį kapitalą ir potencialą. Būtina suprasti šių demografinių pokyčių priežastis ir pasekmes ieškant mokslu grįstų ir efektyvių viešosios politikos intervencijų.

Gimstamumas yra dinamiškas ir kompleksiškas procesas. Jam pažinti būtini specifiniai duomenys. Norint sužinoti kodėl žmonės susilaukia mažiau vaikų nei nori būtina fiksuoti jų šeiminių santykių dinamiką, profesinę padėtį, partnerystę ir jos kokybę, asmeninę gerovę ir sveikatą, tarpgeneracinės paramos tinklą, prieinamumą prie formalios vaikų priežiūros. Lietuvoje tokių duomenų šiuo metu neturime.

Kas įgyvendina Gimstamumo ir šeimos tyrimą Lietuvoje

Lietuvos Respublikos vyriausybės kanceliarijos (toliau – LRVK) užsakymu atlieka Vyriausybės strateginės analizės centras (toliau –STRATA), Valstybės duomenų agentūra (toliau – VDA), Vytauto Didžiojo universitetas (toliau – VDU), Lietuvos socialinių mokslų centras (toliau – LSMC).

VDA yra pagrindinis tyrimo lauko darbų (apklausos) įgyvendintojas, sudaro tyrimo imtį, atlieka respondentų kontaktavimą pritraukiant juos dalyvauti tyrime, apklausos darbus (pasitelkiant pagalbinus duomenų tvarkytojus), apdoroja pirminius duomenis ir juos nuasmenintus teikia STRATA bei tvarko iš administracinių duomenų šaltinių gautus respondentus apibūdinančius asmens duomenis (duomenų tvarkytojas).

STRATA yra atsakinga už bendravimą su valdžios institucijomis ir jų poreikių nustatymą, tarpininkavimą tarp mokslo ir viešojo sektoriaus, socialinių sklaidos kanalų kūrimą ir valdymą, duomenų tvarkymą ir duomenų parengimą saugojimui; bendradarbiaudama su mokslo institucijomis veikia kaip tyrimo metodologijos rengėjas.

Mokslo institucijos yra atsakingos už metodologijos rengimą, tyrimo instrumento (klausimynų) rengimą, giluminę analizę, mokslinę sklaidą, valdžios institucijų poreikių įtraukimą į mokslinių tyrimų vertinimą, bendradarbiavimą su tarptautine GGP mokslinių tyrimų infrastruktūra.

2. Gimstamumo ir šeimos tyrimo įgyvendinimo principai ir kokybės kriterijai

GŠT bus įgyvendinamas kaip reguliari kas trejus metus atliekama tikimybinė panelinė apklausa, kai tyrime nuosekliai dalyvauja tie patys respondentai. Kiekvienos bangos (apklausos) trukmė – apie 45-60 min. Tyrimo temos atspindi svarbiausius Lietuvos šeimos demografijos ir gimstamumo iššūkius.

Pagrindiniai GŠT įgyvendinimo principai ir kokybės kriterijai yra šie:

Reprezentatyvumas: siekis kuo teisingiau atspindėti Lietuvos gyventojų 18- 59 metų amžiaus populiaciją. Šiam kriterijui įgyvendinti pirmosios tyrimo bangos dalyvaujančios imties dydis – 5000 respondentų ir imties atitikimas Lietuvos gyventojų populiacijai pagal svarbiausias socialines ir demografines charakteristikas (lytį, amžių, gyvenamąją vietą). Apklausa galėtų būti vykdoma keliomis kalbomis atsižvelgiant į respondento namuose dažniausiai vartojamą kalbą. Tuo atveju pateikiami klausimai rusų kalba, atsakymai įvedami į VDA apklausų sistemą lietuvių kalba.

Tikimybiškumas: siekis imtį sudaryti tik tikimybiniais metodais. Tik tikimybiniai imties sudarymo ir atnaujinimo metodai užtikrina rezultatų mokslinį pagrįstumą, kai daromos išvados apie tiriamą populiaciją.

Nuoseklumas: siekis apklausą vykdyti periodiškai kartojant kas trejus metus du kartus, kaip tai numato GGP metodologija. Panelinis dizainas leidžia sistemingiau nagrinėti priežastinius ryšius, taip pat sekti viešosios politikos vertinimų, nuostatų ir elgsenos pokyčius individo lygmeniu.

Atliepiamumas: siekis apklausą vykdyti sudarant sąlygas ir galimybes surinkti valstybei svarbius duomenis gimstamumo ir šeimos demografiniais klausimais. Vykdamas kiekvieną tyrimo bangą sudaromos galimybės įtraukti į pagrindinį tyrimo klausimyną papildomus, Lietuvai aktualius klausimų blokus, kurių poreikį pagrindžia valstybės institucijos ar mokslininkų grupės. Papildomų klausimų skaičius neviršytų 20 (pabaigoje klausimyno).

Atvirumas: siekis kuo atviriau pateikti tyrimo dizaino ir vykdymo aprašus bei pagrindinius tyrimo rezultatus. Atvirumas užtikrinamas viešai publikuojant apklausos dizaino ir vykdymo aprašus bei pačius surinktus nuasmenintus duomenis atviros prieigos duomenų archyvuose. Nuolatinis apklausos nuasmenintų duomenų atviras publikavimas užtikrina mokslininkų ir kitų tyrėjų galimybes savalaikiai atlikti reikiamus tyrimus ir analizes naudojant surinktus duomenis.

Populiacija: nuo 18 metų iki 59 metų amžiaus (imtinai) neinstitutionalizuoti nuolatiniai Lietuvos gyventojai. Tiriama privačiuose namų ūkiuose gyvenantys gyventojai. Valstybės išlaikomi, t. y. gyvenantys globos įstaigose, įkalinti asmenys nepriskiriami namų ūkių nariams ir nėra tiriami. Emigracijoje gyvenantys piliečiai populiacijai nepriskiriami.

Tyrimo vienetasis: Asmuo (asmenų apklausa).

Populiacijos sąrašas: LR Gyventojų registras.

3. Tiesioginės Gimstamumo ir šeimos tyrimo dalies įgyvendinimo žingsniai

Respondentų kontaktavimas ir pritraukimas dalyvauti apklausoje. VDA atsitiktinės atrankos būdu iš Gyventojų registro atranka gyventojų imtį. Naudojami duomenys – asmens vardas, pavardė, adresas, gimimo data, lytis. Atrinktiems asmenims VDA siunčia informacinį laišką. Laiške respondentai informuojami apie tyrimo tikslą kokie duomenys bus renkami, apklausą koordinuojančias ir įgyvendinančias institucijas, koku būdu respondentas gali dalyvauti apklausoje, taip pat nurodomi kontaktai papildomai informacijai, konsultacijai ar pagalbai gauti. Su per sutartą laikotarpį apklausos neužpildžiusiais atrinktaisiais asmenimis VDA pasitelktos įmonės klausėjai susisiečia tiesiogiai (atvykus į namus arba telefonu). Tyrimo eigoje respondentams siunčiami priminimai dėl dalyvavimo tyrime (popieriniai ir elektroniniai). Visą šį tyrimo įgyvendinimo žingsnį įgyvendina VDA, jie tvarko ir respondentus apibūdinančius duomenis.

Pagrindinis tyrimas: duomenų rinkimas. Apklaunami visi apklausoje sutikę dalyvauti respondentai. Dalyvavimas numatomas trimis pagrindiniais būdais: 1) savipilda internetu VDA apklausų sistemoje 2) dalyvaujant klausėjui (kai apklausą pildo klausėjas) 3) respondentas savarankiškai pildo anketą internetu ir jos nebaigus, klausėjas susisiečia su respondentu ir pabaigia pildyti anketą drauge. Jei asmuo neužpildė apklausos internetu ir klausėjas nesėkmingai bandė susisiekti su atrinktu respondentu bent tris kartus skirtingu darbo dienų paros metu, respondentas laikomas nebedalyvaujančiu tyrime. Klausėjas pažymi anketos nutraukimo priežastį (atsisako dalyvauti tyrime, nerastas namie, kalbos barjeras, nepajėgus dalyvauti tyrime) ir nurodo vizitų skaičių. Su sutikusiais dalyvauti apklausoje atliekamas interviu. Renkami asmens duomenys, o surinkus ir apdorojant duomenis jie yra nuasmeninami. Duomenys yra renkami du kartus, laiko intervalas tarp pirmos ir antros apklausos yra trys metai. Asmens duomenys renkami taip, kad būtų įmanoma susieti to paties respondento nuasmenintus duomenis tarp skirtingų apklausų (bangų), bet nebūtų įmanoma turint tik nuasmenintus duomenis konkrečių apklausos duomenų susieti su respondento asmens duomenimis arba iš apklausos duomenų identifikuoti konkretų respondentą.

Respondentų dalyvavimas apklausoje yra savanoriškas. Jie turi teisę bet kuriuo metu atsisakyti dalyvauti tyrime.

Respondentų panelio išlaikymas. Siekiant išlaikyti respondentų panelį tarp bangų VDA kartą per metus siunčia elektroninį laišką, jei turi šią respondento informaciją ir respondentas sutinka ją gauti. Siunčiamą informaciją apie tyrimo rezultatus ir naudą VDA gauna iš STRATA.

Duomenų apdorojimas ir tolimesnis panaudojimas. Apklausų būdu surinkus duomenis VDA nuasmenina ir tokius nuasmenintus duomenis teikia STRATAI. STRATA yra numatomas kaip pagrindinis šių statistinių apklausų duomenų valdytojas. Nuasmeninti duomenys yra skelbiami viešai prieinamose duomenų bazėse (planuojama LiDA, Collectica), taip pat STRATA periodiškai atlieka pagrindinių valstybei svarbių duomenų analizę bei teikia rekomendacijas valstybės institucijoms. STRATA taip pat vykdo komunikacines kampanijas visuomenei apie tyrimą, jo rezultatus ir panaudojimą. STRATA neturi prieigos prie kontaktinių ar kitų asmeninių respondentų duomenų, kurie leistų identifikuoti konkretų respondentą.

Tyrimo apimtis. 5000 tyrimo dalyvių (bendrasis numatomas – imties dydis 10000 respondentų, iš kurių tikimasi pirmoje bangoje pritraukti 5000 respondentų). Respondentams nubyrant tarp apklausų, imtis nėra papildoma.

Kuriame pamatus pagrindams ir įžvalgiems
viešosios politikos sprendimams